

Kees Canters, Johan Vos, Isa Schimmel, Gerrit Jan de Bruyn
& Matthijs Schouten

Kansen voor natuur in de stad

In deze afsluitende bijdrage worden enkele hoofdpunten uit de artikelen van dit themanummer afgeleid. Wat weten we nu van stadsnatuur, welke leemtes in kennis zijn er en welke kansen zijn er voor natuur in de stad?

Twee opvattingen: 'natuur' en 'groen'

Uit de voorgaande bijdragen blijkt dat er in principe twee opvattingen over natuur in de stad worden gehanteerd. Binnen de ene opvatting beschouwt men alles wat in de stad 'groen' is als natuur. Dit zijn vooral degenen die zich bezig houden met de betekenis van natuur in de stad voor de mens. De aandacht richt zich daarbij op de belevingswaarde, de direct zichtbare en functionele betekenis voor de mens. Bij de andere opvatting gaat men vooral uit van de spontaniteit van de vestiging en voorkomen van soorten, en is natuur in de stad alles dat zich zonder ingrijpen van de mens aldaar vestigt en handhaaft. Een geplante Linde is in deze visie geen natuur, maar behoort tot het groen in de stad. Alle soorten die spontaan op deze Linde afkomen worden echter wel als natuur beschouwd.

De verschillen in kijk op natuur in de stad werken ook door in de wijze waarop de natuur en/of het groen in de stad wordt ervaren. Bij de belevingswaarde spelen vooral visuele, 'groene' aspecten een belangrijke rol, zoals bij de inrichting van openbare en privé-buitenruimten. Voor de rol van en bijdrage aan natuur(waarden) wordt minder op 'groen' en meer op 'natuur' gelet, waarbij met name de bijdrage aan de biodiversiteit van belang is. Hoewel de twee opvattingen over natuur in de stad duidelijk van elkaar verschillen, zijn ze niet strijdig met elkaar en kunnen ze elkaar zelfs versterken: door groene en grijze (levende en niet-levende) condities te creëren krijgt natuur kansen in de stad.

Belangstelling

Zoals uit alle bijdragen aan dit themanummer blijkt, is er momenteel veel aandacht voor de natuur in de stad. Zelfs van de kant van de bouwwereld is er belangstelling. In een recent aan de minister van OKW uitgebracht advies (AWT, 2000)

staat bijvoorbeeld dat door bouwactiviteiten micromilieus en gedifferentieerde ecosystemen kunnen ontstaan en dat deze differentiatie in principe tot een verhoging van de soortenrijkdom kan leiden. Al deze geluiden geven aan dat natuur in de stad wordt geapprecieerd en dat er op dit moment een groot en stevig draagvlak voor het ontwerpen en realiseren van beleid op dit gebied bestaat. Ook de titel van de nieuwe natuurbeleidsnota van de rijksoverheid (LNV et al., 2000) benadrukt de noodzaak en gewenstheid van dit draagvlak: "Natuur voor mensen, mensen voor natuur". Dit draagvlak moet optimaal benut worden bij het opvullen van leemten in kennis ten aanzien van:

1. thema's voor nader onderzoek,
2. de betekenis van nieuwe concepten en
3. de rol van de bewoner van de stad zelf.

ook op het niveau van ecosystemen. Het belang van dit soort schaalverschillen wordt uitgelegd door de Jong (dit nummer).

Vervolgens is een belangrijke vraag hoe kan en wil de mens omgaan met natuur in de stad? Er zijn sinds de jaren '70 veel initiatieven genomen om de kwaliteit van het stedelijk milieu te verbeteren, zoals in dit nummer door diverse auteurs wordt toegelicht (o.a. Koster, Hartog & Brouwer). Een grondige en grootschalige analyse van al deze experimenten heeft echter nog nooit plaats gevonden. Een vergelijkend onderzoek naar de uitkomsten van deze experimenten zal het inzicht in het rendement van genomen maatregelen voor de natuur in de stad vergroten.

Door onderlinge vergelijking van de resultaten kan waarschijnlijk ook aan het bezwaar tegemoet gekomen worden dat in

Idee: Chris Braat
Tekening: Paul Dirks

Thema's voor nader onderzoek

Het eerste punt dat aandacht zou moeten krijgen is de definiëring van natuur in de stad: wat is het en wat is de functie en betekenis ervan voor de mens? Een eerste aanzet is gedaan door van de Berg & de Vries in dit nummer. Het is verder gewenst om het specifieke karakter van natuur in de stad te beschrijven: wat zijn de systeem-eigenschappen en wat betekent dit voor beheer en gebruik? Daarbij moet bijvoorbeeld ook de bijdrage van natuur in de stad aan biodiversiteit de aandacht krijgen, niet alleen op het niveau van soorten maar

veel van dergelijke experimenten slechts een of een paar aspecten tegelijk nader uitgewerkt zijn, zoals de vormgeving van een tuin gericht op water of op insecten. En wellicht kan zodoende een overall-beeld van natuur in de stad tot stand komen, een theoretisch raamwerk, waarbinnen de invloed van de mens op de natuur in de stad wordt geanalyseerd en wordt gelet op het wederzijds functioneren.

De eerder genoemde Verkenning-commissie constateert dat er slechts in zeer beperkte mate gericht onderzoek resulterend in ontwerpgegevens plaatsvindt, waarmee

de potentie voor natuur in de stad onbenut blijft (AWT, 2000). Het is dan ook noodzakelijk de ontwerpende kant van natuur in de stad meer aandacht te geven: hoe kunnen de condities voor plant en dier, maar ook voor de mens worden geoptimaliseerd? Een volgend aandachtspunt moet daarom zijn: de ontwikkeling van handreikingen en ontwerprichtlijnen voor natuur in de stad, met gebruikmaking van het theoretisch raamwerk en

bijvoorbeeld opgesplitst naar de schalen: huis & tuin, plantsoen & park en stedelijk landschap & stad/land. Bij de uitwerking van deze richtlijnen moet ook aandacht gegeven worden aan nut en noodzaak van ecologisch (groen)beheer. Welke relatie is hier tussen inhoudelijke en economische argumenten?

Voor het natuurbeleid is het van groot belang dat er, in verband met evaluatie en feed back, algemeen geaccepteerde en onderling afgestemde methoden beschikbaar komen voor de bepaling van de belevingswaarde en van de betekenis voor de biodiversiteit van natuur in de stad, methoden die ook in de praktijk makkelijk te gebruiken moeten zijn. De beschikbaarheid van dergelijke kwalitatieve methoden zou goed aansluiten bij de vooral kwantitatieve doelstellingen (meer oppervlak groen/natuur) uit de eerder genoemde, nieuwe natuurbeleidsnota van de rijksoverheid (LNV et al., 2000). Eerste aanzetten hiertoe worden in dit themanummer beschreven (o.a. Mabelis).

Concepten

Het is van belang om na te gaan wat nieuwe concepten aan de kansen voor natuur in de stad kunnen bijdragen en wat de bewoners zelf kunnen doen. Het gaat hierbij zowel om visionaire en vernieuwende als om praktische en concrete aspecten rond natuur in de stad.

Enkele voorbeelden van concepten, die momenteel opgang doen en aandacht verdienen, zijn:

- Wat is de betekenis van het metapopulatie-model wanneer dit wordt toegepast in de stad en wat zijn hiervan de mogelijkheden om verweving van stad en land te onderbouwen of wellicht juist te vermijden? Snep et al. doen in dit nummer een eerste aanzet.
- Wat is de betekenis van de Ecologische Hoofdstructuur voor natuur in de stad of verandert dit concept inderdaad in Ecologische Hoogstructuur wanneer natuur

in de stad aan de orde is? O.a. Daalder gaat hierop in.

- Hoe om te gaan met de stadsrand? De Compacte Stad met een harde grens met als mogelijke voordelen: minder ruimtegebruik en het buitengebied behoudt eigen karakter? Of juist Stad & Land met elkaar verweven, met als mogelijk nadeel het verdwijnen van specificiteit – alles wordt hetzelfde –, maar wellicht als voordeel het ontstaan van een overgangsmilieu met gradiënten en eigen specifieke milieus en soorten? Diverse auteurs (o.a. Daalder, Mostert, van der Meijden, Snep et al.) komen tot verschillende uitspraken.

- Multifunctioneel, intensief of dubbel grondgebruik in de stad op het niveau van het gebouw: zijn vegetatiedaken, daktuinen of vijverplafonds reële opties die grootschalig kunnen worden ingezet en wat is het natuur- en milieurendement? Vooral in de grote steden wordt hiermee geëxperimenteerd.

Bewoners

De bewoners van de stad kunnen helpen ontbrekende kennis te vergaren en te verspreiden. Hierbij valt te denken aan de tuin geschikt maken voor natuur en meewerken aan inventarisatieprojecten (Vos, Vonk, dit nummer). Onderwerpen die daarbij aan de orde kunnen komen zijn bijvoorbeeld:

- ervaringen met vijvers en watertuinen en met uiteenlopende insectengroepen;
- het op natuurvriendelijke wijze voorkomen van overlast of ergernis, zoals een Steenmarter op zolder, vleermuizen in de spouw of planten op de paden;
- op geschikte momenten en plaatsen informatie verstrekken aan belangstellenden en aandacht vragen van politiek, bestuur en beleidsmakers voor natuur in de stad;
- in de meer conditionerende sfeer: aanhaken bij maatregelen binnen andere sectoren, zoals in de bouw: het benutten van vastgehouden water, rekening houden met dieren bij isolerende maatregelen enz.

Conclusie

In dit themanummer over Natuur & Stad zijn veel zaken aan de orde gekomen. Er zijn in principe twee opvattingen over natuur in de stad te onderscheiden: natuur is 'groen' en natuur is 'spontaan'. Deze twee opvattingen staan niet los van elkaar, maar sluiten op elkaar aan en kunnen elkaar versterken: groen verschaft condities voor spontaan en spontaan maakt groen onvoorspelbaar en daarmee aantrekkelijk.

Bij het opvullen van leemtes in kennis is het van belang dat het op dit moment

bestaande draagvlak voor natuur in de stad wordt gebruikt. Onderzoekresultaten en praktijkervaringen moeten beleid ondersteunen, zodat kansen voor natuur in de stad worden benut en keuzes gemaakt kunnen worden voor bijvoorbeeld de compacte stad (met Ecologische Hoogstructuur) of de stad verweven met zijn omgeving (met watergangen/ corridors de stad in). Van belang is daarbij dat methoden ontwikkeld worden om kwaliteiten te meten. Op deze wijze moet kennis verkregen worden om visies te kunnen ontwikkelen en ontwerprichtlijnen te kunnen opstellen voor meer natuur in de stad!

Literatuur

AWT (Adviesraad voor het Wetenschaps- en Technologiebeleid), 2000. Bouwen op kennis. Rapportage verkenningcommissie Bouw. AWT, Den Haag.

LNV, VROM, V&W & OS, 2000. Mensen voor natuur, natuur voor mensen. Nota natuur, bos en landschap in de 21e eeuw. LNV, Den Haag.

Summary

Chances for nature in the city

This last article opens up with presenting and discussing the two visions on nature in the city which are being used in the foregoing papers: nature is 'all that green' and nature is 'everything spontaneous'. Both visions can use each other, in practice and in policy. An overview is given of the existing gaps in knowledge and experiences about (the kind of) nature in the city. Attention should be focused on: what is nature in the city, the use and integration of already existing but still fragmented experiences, developing a theoretical framework for nature in the city, tools for a good companionship of nature and man in the city and methods for measuring quality aspects. Furthermore the usefulness of several new concepts in respect to the future of the city should be examined and enlightened and, last but not least, the inhabitants should be involved in this whole process of analysing, creating and using of nature in the city, because they are the most relevant and most interested actors.

De thema-redactie:

Dr. K.J. Canters
Bouwkunde, TU-Delft
Postbus 5043, 2600 GA Delft
email: k.j.canters@bk.tudelft.nl

Drs. J.G. Vos

Gem. Zoetermeer, afd. Ruimtelijke ontwikkeling
Postbus 15, 2700 AA Zoetermeer
email: stadswerken.pln@zoetermeer.nl

Drs. H.L. Schimmel-ten Kate, drs. G.J. de Bruyn & prof.dr. M.G.C. Schouten

De Levende Natuur
Lekkumerweg 87, 9081 AK Lekkum
email: schimmel.dln@wxs.nl